

ҚР салық құқығы пәні бойынша глоссарий

Абсолюттік салықтық құқықтық қатынастар - құқылы субъектіге міндетті түрінде әрбір және әрқайсысының қарсы келу құқықтық қатынастары болып табылады, мысалы, әрбір азаматтың заңды тағайындалған салықтарды төлеу міндеттерінің конституциямен бекітілуі.

Қазақстан Республикасы экономикалық және ұйымдасқан қылмыспен күрес агенттігі (қаржы полициясы) (ары қарай — Агенттік) — Қазақстан Республикасы орталық атқарушы органы болып танылатын, Қазақстан Республикасының экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында тікелей жетекшілік ететін, сондай-ақ, заңмен қарастырылған аралықта, салааралық үйлестіру және басқа да арнайы атқарушы, ескерту, әшкерелеу, алдын кесу және экономикалық, қаржылық және ұйымдасқан сыбайлас қылмыс пен құқық бұзушылықтарды ашу және тергеу жөнінде шешуші қызметтерді іске асырады.

Агенттік мемлекеттік мекеменің ұйымдық-құқықтық түрінде заңды тұлға болып танылады, мемлекеттік тілде өз атауымен мөрі және мөртаңбасы бар, белгіленген үлгіде бланкілері, сондай-ақ заңға сәйкес банктерде шоты ашылған. Агенттік азаматтық-құқықтық қатынасқа өз атынан түседі. Агенттік заңмен тағайындалған өз өкілеттігі аралығында құқықтық нормативтік актілер қабылдайды.

Агенттік мемлекеттік орган болып табылады, ол Қазақстан Республикасы Президентіне тікелей тәуелді және есеп береді. Агенттік Қазақстан Республикасы Үкіметі құрамына кірмейді. Агенттікті Төраға басқарады, оны қызметке Қазақстан Республикасы Үкіметі тағайындайды және босатады.

Әкімшілік жауаптылық - азаматтар мен лауазымды тұлғалардың әкімшілік құқық бұзғаны үшін заңды жауаптылық түрі. Әкімшілік жауаптылық кінәнің болуын болжайды. Әкімшілік жауаптылық ескерту және айып салу түрінде қолданылады. Әкімшілік жауаптылықтың негізі болып, Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі (ары қарай - ҚР ӘҚБтК) қарастырылған құқық бұзу құрамының бар белгілері негізінде әрекет ету. 30.01.2001 жылғы ҚР ӘҚБтК-нің «Салық салу саласындағы әкімшілік құқық бұзушылық» деген 16-тарауында, әкімшілік тәртіпте салық төлеушілердің салық заңдары нормаларын бұзғаны үшін заңды жауаптылық шаралары бекітілген. Әкімшілік жауапта болуға тиісті тұлғалар: 1) ақыл-есі дұрыс, он алты жасқа толған жеке адам; 2) заңды тұлға. Лауазымды адам қызметтік міндеттерін орындамауына немесе тиісті дәрежеде орындамауына байланысты әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жағдайда әкімшілік жауаптылыққа тартылады. Ұйымдық-билік ету немесе әкімшілік-шаруашылық міндеттерді орындауға байланысты әкімшілік құқық бұзушылық жасаған, заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметпен айналысатын азамат (бұдан әрі - жеке кәсіпкер), сондай-ақ мемлекеттік органдар немесе жергілікті өзін-өзі басқару органдары болып табылмайтын ұйымдардың жетекшілері, басқару функцияларын орындайтын басқа да қызметкерлері лауазымды адамдар ретінде әкімшілік жауаптылықта болады.

Заңды тұлға әкімшілік құқық бұзғаны үшін әкімшілік жауаптылықта болуға тиіс, егерде заңды тұлғаның басқару қызметін жүзеге асыруына ҚР ӘҚБтК-інде қарастырылған әрекет жасалынса, бекітілсе, орган немесе тұлғамен мақұлданса.

Әкімшілік құқық бұзушылық - заңға қарсы, кінәлі (қасақана немесе байқаусызда) әрекет немесе әрекетсіздік, мемлекеттік тәртіпке қол сұғушылық, сол үшін де әкімшілік жауапкершілік заңмен қарастырылған.

Көбінесе әкімшілік құқық бұзушылық салық салу саласында кездеседі:

- Салық органында тіркеу есебіне қою туралы өтініш берудің белгіленген мерзімін бұзу.
- Салық төлеушінің қосылған құн салығын төлеуші ретінде есепке қою туралы өтініш берудің Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген мерзімін бұзуы.
- Салық есеп-қисабын, сондай-ақ салық төлеушінің мониторингін жүргізу үшін қажетті құжаттарды табыс етпеу.

- Салық салу объектілерін жасыру.
- Салық төлеушіде кірістердің, шығыстардың және салық салу объектілерінің есебі болмауы немесе Қазақстан Республикасында тағайындалған заң тәртібін бұзып кіргізу.
- Есептелген (үстеп есептелген) салық сомасын және бюджетке төленетін басқа да төлемдерді төлеуден бас тартуы.
- Фискалдық жады бар кассалық-бақылау машиналарын қолдану тәртібін бұзу.

Салықтық құқықтық қатынастың әкімшілік-құқықтық сипаты — Салықтық құқықтық қатынас сипаты, мемлекеттің салық қызметі әкімшілік (бірыңғай-билік әдісінде) құрылуында. Мемлекеттің салықтық қызметі мемлекеттік қызметтің сан-салалы екендігін көрсетеді, іске асуы әкімшілікке құрылған (бірыңғай-билік әдісі). Мемлекеттің бюджет кірісін салық төлеушілер қаржысы есебінен қалыптастыру бөлігінде мақсатқа жетуі, ақша қаржысының келіп түсуі мен салық төлеушілер еркіне баланысты. Ешкім де өзіне тиесілі ақшадан жайдан-жай айырылғысы келмейді. Сондықтан азаматтардың ерікті түрде өз мемлекетіне ақшаны керекті көлемде пайда етеді деп есептеу мүмкін емес. Мемлекет салық төлеуді әркімнің конституциялық міндеті ретінде жариялайды, бұл міндетті іске асыру үшін салық төлеушілерден оны біржақты билік тетігімен (механизмімен) алуға жүгінеді. Мемлекеттің салық қызметін жүзеге асыруы үшін мемлекеттік басқару қажет, соның көмегімен ойлағандай нәтижеге қол жетеді.

Әкімшілік айыппұл - Салық мағұлымдамасын мерзімінде бермеген немесе мүлде бермеген, тиісті салықты уақтылы төлемеген немесе мүлде төлемеген, сондай-ақ басқа да жолсыздық жасаған төлеушіге Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық кодексінде қарастырылған (бұдан әрі - Кодекс) салық органы салатын айыппұл. Белгіленген мөлшерде айлық есеп көрсеткіші заң актілеріне сәйкес, белгіленген әкімшілік жаза салу кезіндегі әрекеттегі осы Кодекстің 48-бабы бойынша мөлшері көрсетілген. Айыппұл әдетте тұрақты үстеме немесе тиесілі салықтың белгілі бір пайызы түрінде өндіріп алынады.

Активтер - кәсіпорынға тиесілі мүлік және ақша қаражатының жиынтығы.

Кәсіпорынның (ұйымның) активтері - материалдық, қаражаттық, затқа жатпайтын активтерден тұратын кәсіпорын мүліктері. Материалдық активтер - бұл жер, ғимарат, құрылыс және т.б. кәсіпорынның жеке меншігі (баланстағы) болып табылатындар. Қаражаттық активтер -кәсіпорын кассасындағы нақты ақшалары қаражаты, есеп айыру шотындағы және банк депозиттеріндегі ақша қаражаты, қойылған өнімге басқа кәсіпорынның қаражат төлеу міндеті және т.б. Затқа жатпайтын активтер - фирмалық белгілер, сауда белгілері, патенттер, ноу-хау, және басқа да санаткерлік (интеллектуалды) меншік түрлері.

Акциздер - жаппай пайдаланылатын тауарларға (спирт, алкоголь өнімі, темекі бұйымдары, бензин және т.б.), сонымен қатар түрлі көрсетілген қызмет түрлеріне (ойын бизнесі, лотереяны ұйымдастыру мен еткізу) салынатын қосалқы салық. Акцизделген тауарларға арнайы акциз маркалары жапсырылады. Акциздердің ставкаларын Қазақстан Республикасының Үкіметі бекітеді. Акциз төлеушілер заңды және жеке тұлғалар болып табылады: 1) Қазақстан Республикасының аумағында акцизделген тауарлар шығаратын; 2) акцизделген тауарларды Қазақстан Республикасының кедендік аумағында шеттен келтіретін; 3) Қазақстан Республикасының аумағында бензиннің (авиациялық бензинді қоспағанда) және дизель отынының көтерме және бөлшек саудасын жүзеге асыратын; 4) егер Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес бұрын Қазақстан Республикасының аумағында аталған тауарлар бойынша акциз төленбесе, тәркіленген, иесі жоқ акцизделетін тауарларды, сондай-ақ мұрагерлік құқығы бойынша мемлекетке өткен және Қазақстан Республикасының аумағында мемлекет меншігіне өтеусіз берілген акцизделетін тауарларды жүзеге асыратын; 5) Қазақстан Республикасының аумағында қызметтің акцизделетін түрлерін жүзеге асырады.

Акционерлік қоғам — өз қызметін жүзеге асыру үшін қаржы қатыстырылу мақсатында акция шығаратын заңды тұлға. Өз акционерлерінің мүлігінен оқшау, қоғамның иелігінде

мүлігі бар және олардың міндеттемелері бойынша жауап бермейді. Қоғам өз міндеттемелері бойынша өз мүліктері мөлшеріне ғана жауап береді. Қоғам акционері Қазақстан Республикасы заң актілерінде қарастырылған жағдайларды шығара отырып, оның міндеттемесіне жауап бермейді және қоғамның қызметіне байланысты, өзіне тиесілі акция бағасы мөлшерінде шығын тәуекелін көтереді. «Акционерлік қоғамның» құқықтық-ұйымдастыру түріне нұсқауы және оның атауы өзіне кіргізілуі тиісті қоғам фирмалық атауға ие болуы тиіс. Қоғамды құрушы, оны құруға шешім қабылдаған жеке тұлға немесе заңды тұлға болып табылады.

Амортизациялық аударым - тозғанның орнын толтыру құралы, есептеу ары қарай бөлектеу еңбек құралының құнын физикалық және моральдық тозу мөлшерін олардың көмегімен өндірілген өнімге, еңбек пен қызметке біртіндеп өткізудегі іс жүргізуді көрсетеді. Негізгі қаражатқа және нәрсе емес активке саналады.

Аудит - аудиторлық қызметкерлер, аудиторлардың кәсіпорынның қаржы-шаруашылық қызметін тексеру, қаржылық талдау, бухгалтерлік бақылауы. Аудит жүргізудің мақсаты: қаржылық ахуалды көрсету, кәсіпорынның жағдайы, бухгалтерлік (қаржылық) есептің дәлме-дәлдігін анықтау, қаржы-шаруашылық қызметті жақсартуға ұсыныс енгізу.

Аудитор - аудитті, сонымен қатар кәсіпорынның қаржы-шаруашылық қызметін тексеруді жүргізетін тұлға. Аудитор болып, білікті мамандар, арнайы лицензиялары бар немесе аудиторлық қызмет жұмысшылары табылады.

Салық салу базасы - барлық шегерістер жасалып, шығысы есепке алынып, жеңілдіктер берілгеннен кейін салық ставкасы қолданылатын табыс сомасы.

Бухгалтерлік баланс - кәсіпорынның белгілі бір мерзімге дейінгі қаржы жағдайы туралы есеп. Ол жиынтық кестеге топтастырылған көрсеткіштер жүйесін, ақша құрамын, орналастырылуын, дерек және есеп күніне ақша қаражатын белгілеуді көрсетеді. Баланс екі бөліктен тұрады: актив және пассив, олардың жиынтығы өзара бір-бірімен тең болуы тиіс.

Банк - заңды және жеке тұлғаға қаржы қызметін көрсететін, төлем және несие қызметтерінде делдалдық атқаратын қаржы ұйымы, мекеме. Банктер ерікті капитал және кірістер жинайды, кәсіпкерлер билігіне ақшалай капитал береді. Салықтық құқықтық қатынастарда банктер міндетті жаққа өтеді, салықтөлеуші және салық агенті болуға мүмкіндігі бар. Салық агенті ретінде банк салық аудару және тағы басқа мемлекеттік бюджетке міндетті төлемдерді аудару міндетін орындайды, салық органдарының шешімімен салық төлеушінің - салықтық құқық бұзушылардың қаражат есебінен салық қарыздарын төлетеді.

Банк есеп шоты (банктегі есеп аудару есеп шоты) - заңды және жеке тұлғаға банк ашатын есеп шот, олардың бекітіліп және туындайтын ақша қаражатының есебі: түсуі және шығуы.

Күю — қарызгердің өзінің міндеттемесін төлеуге қабілетсіздігі, ақша қаржысының жоқтылығынан өзінің қарызын қайтара алмауы. Қазақстан Республикасының азаматтық заңында банкроттық, сот шешімімен танылып анықталған қарызгердің қабілетсіздігі, оның жойылуына негіз болуы. Шамасы жоқ қарызгер - бұл жеке кәсіпкер немесе заңды тұлғаның қабілетсіздігі, несие берушілердің ақшалай міндеттеме талаптарын, еңбек келісімшарты бойынша жұмыс істеушілердің еңбек ақыларымен есеп айрысуды, сонымен қатар бюджеттік және бюджеттік емес қорларды міндетті төлеммен қамтамасыз етуді қанағаттандыра алмауы. Банкроттықты мойындау ерікті және мәжбүрлеу тәртібінде болады. Банкроттықты ерікті түрде мойындау, қарыздардың сотқа арыз беру негізінде іске асырылады. Банкроттықты мәжбүрлеу тәртібімен мойындау несие берушілердің сот арыз беруі арқылы және басқа тұлғалар орайына заң актілерінде қарастырылған.

Үмітсіз қарыздар - Қарызын төлеуге қарыздардың шамасы келмейтіндіктен қайтарып алуы мүмкін емес (үмітсіз) деп танылған (дебеторлық) қарыздар.

Қауіпсіздік - өмірі маңызды тұлғалардың, қоғам және мемлекеттің ішкі және сыртқы қатерден қорғалу жағдайы.

Бонустар - жер қойнауын пайдаланушының тіркелген төлемдері. Жер қойнауын пайдаланушы, жер қойнауын пайдалануда жеке шарттардың шығуына байланысты төленетін бонустар түрі мынадай:

1) қол қойылатын;

2) коммерциялық айқындау.

Қол қойылатын бонус — жер қойнауын пайдаланушының келісілген аймақта жер қойнауын пайдалану қызметін орындауға құқығы бар бір реткі фиксациялық төлем.

Коммерциялық табу - пайдалы кен қазбасының анықталған түрінің қоры, келісілген аралықтағы аймақта ашылған, өндіруге экономикалық тиімді жағы қарастырылған. Комерциялық табу бонусы келісілген аймақтағы әрбір коммерциялық табуға төленеді, сонымен қатар кен орындарында қосымша іздестіру өткізу барысында бастапқы қойылған қорды шығаруда ұлғайтуға соқтырған пайдалы қазбаны табу.

Бюджет — ақша қаражатын құру және жұмсау түрі. Бюджет санды есепке алу үшін қарастырылатын, сонымен қатар бар және жұмсалған ақша қаражатының екі жақты сәйкестігі. Бюджет қаржы қорларының баланстылығын, олардың кіріс және шығыс сәйкестілігін тексеру құралын атқарады.

Өзара тәуелді тұлғалар - РФ Салық заңында (РФ СК 20-бап) қарастырылған. Өзара тәуелді тұлғалар болып жеке тұлға және (немесе) ұйым танылады, араларындағы қатынас шарттарға немесе олардың қызметінің экономикалық қорытындысы немесе олар көрсеткен тұлғалар қызметіне тікелей эсер етуі мүмкін, былайша; 1) бір тұлға келесі тұлғаның (ұйымның) мүлігіне қатыса алады, және бұндай қатысу үлесі 20 пайыздан асады; 2) бір жеке тұлға келесі жеке тұлғаға лауазымы жөнінен бағынады; 3) тұлғалар Ресей Федерациясының отбасы заңына сәйкес неке қатынасында тұрады, туысқан-тумалық қатынаста асырап алушы және асырап алынған сондай-ақ қамқоршы болу және қамқоршылықта болу.

Өндіріп алу — Қаражат сомасын сотқа немесе дауды шешетін басқа да органға жүгінбестен, даусыз тәртіппен мәжбүрлеп өндіріп алу. (Қараңыз. *Мәжбүрлеу (салық заңдылықтарын орындауда)*).

Кінәлі тұлға — рұқсат етілмеген заң күшіне, қасақана немесе абайсызда әрекет еткен, құқық бұзған адам.

Салық сомаларын қайтару - Салықтың артық төленген сомасы салық төлеушінің өтініші бойынша, салық төлейтін жер бойынша оның банк шотына аударуға тиісті. Салық кезеңінде бюджетке төленген және есептелген салық сомалары арасындағы айырма артық төленген салық сомасы болып табылады.

Туынды салықтық құқықтық қатынас - бастапқы салықтық құқықтық қатынастан туындайды (бастапқы құқықтық қатынас салық кіргізу, алуда тағайындалған тәртіппен тікелей байланысты, мысалы салық төлеу). Туынды салықтық құқықтық қатынас мысалына салық берешегін мәжбүрлеп өндіріп алуды келтіруге болады.

Жеке есеп шот көшірмесі — салық төлеушінің бюджетпен анықталған уақыт аралығындағы есеп айырысу жағдайын көрсететін құжат, онда салық төлеу және басқа да бюджетке міндетті төлемдер есептеу қорытындысы көрсетіледі. Салық төлеушінің арызы бойынша салық қызметі органы үш күннен кешікпей бюджетке міндетті салық төлеудегі есеп айырысу жағдайын оның жеке есеп шотының көшірмесінен көрсетуге міндетті. (ҚР-ның СК 17-бабы, 9-т.).

Мемлекеттік баж — уәкілдік берілген мемлекеттік органдардың немесе лауазымды адамдардың заңды мәні бар іс-қимылдар жасағаны үшін және (немесе) құжаттарды бергені үшін алынатын міндетті төлем. Мәні бар іс-қимылдар жасау және (немесе) құжаттар беру жөнінде мемлекеттік мемлекет уәкілдік берген органдарға немесе лауазымды адамдарға өтініш жасайтын жеке және заңды тұлғалар мемлекеттік баж төлеушілер болып табылады.

Салық төлеушілерді мемлекеттік тіркеу — салықтөлеуші туралы мәліметтерді Қазақстан Республикасы Салық төлеушілердің мемлекеттік тізіліміне енгізу.

Салықтөлеушілерді мемлекеттік тіркеу мемлекеттік органның құзырында болып, оларға тіркеу есебі мен салық төлеушінің куәлігі беріледі.

Мемлекеттік бюджет — орталықтандырылған қаржы қоры, мемлекет билігіндегі органдардың қызметін қамтамасыз етуге арналған және заңға сәйкес белгіленген салық және басқа да көздерінен түскен қаржы қоры. Мемлекеттік бюджет — мемлекеттің белгіленген уақыт аралығындағы кіріс және шығыс сметасы.

Қазақстан Республикасы салық төлеушілерінің мемлекеттік тізілімі — салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің дұрыс есептелуі мен уақтылы төленуін бақылауды жүзеге асыру мақсатымен уәкілетті мемлекеттік орган жүргізетін салықтөлеушілерді есепке алудың мемлекеттік деректер базасының жүйесі.

Мемлекет - билікті ерекше ұйымдастырушы, қоғамды басқарушы және оның тәртіптілігін қамтамасыз етуші. Мемлекет арнайы өзара әрекеттегі мемлекеттік органдары бар, мемлекеттік аппарат құрған яғни мемлекет атынан басқаруды қамтамасыз ететін, қажетті жағдайда және де мемлекеттік мәжбүрлеу. Сондықтан салықтық құқықтық қатынаста мемлекет, мемлекеттік органдардың (қаржы, салық, кеден және т.б.) мүддесіне өкілетті тұлға ретінде көрінеді.

Қосарланған салық салу — әр түрлі салық түрін бір ғана табыс көзінен төлету немесе екі ұлттық жүйені салық салуда бір уақытта қолдану. Бір табыс көзінен салықтың әр түрін төлету *экономикалық* деп аталады. Салық салудың екі ұлттық жүйесін қолдануда бір уақытта *халықаралық* деп атайды. Халықаралық қосарланған салық салу мынадай, яғни салық төлеуші әр түрлі мемлекет сот қарауына жататын жағдайда өрбиді.

Қосарланған салудан қорғану үшін үкіметаралық келісім бекітіледі, заңдар, құқықтық актілер енгізіледі.

Двусторонние налоговые правоотношения - налоговые правоотношения с участием двух сторон, например, между государством и налоговыми органами.

Екіжақты салықтық құқықтық қатынас - бұл екі жақтың қатысуымен жүргізілетін салықтық құқықтық қатынас, яғни мемлекет және салық органдары арасындағы.

Өнімді заттай нысанында бөлуде Қазақстан Республикасының үлесі. Өнімді бөлу туралы келісімшарт Қазақстан Республикасы жер қойнауын пайдаланушыға келісім-шарт аумағында ақылы негізде пайдалы қазбаларды өндіруге және өзінің есебінен осыған байланысты жұмыстар жүргізуге құқық беретін шарт болып табылады. Өнімді заттай нысанда бөлуде Қазақстан Республикасының үлесін және жер қойнауын пайдаланушының пайдалы өнімін арттыруын анықтау.

Табыс (кіріс) - өндірістік, коммерциялық, делдалдық немесе басқа қызметтерден алынған ақша қаражаты не материалдық құндылықтар.

Басқа да міндетті төлемдер - анықталған мөлшерде жүргізілген ақша қаражатын (алым, баж салығы, ақы, төлемдер) мемлекеттік бюджетке, салық заңдары тағайындағанды, салық төлеушілер белгілі мөлшерде, белгіленген уақытта міндетті аудару.

Шағым жасау - сотқа, мемлекеттік органға немесе лауазымды тұлғаға, жеке тұлға немесе заңды тұлғалардың заңмен қорғалған мүдделеріне құқықтық бұзушылық себепті болған жағдайда жазба түріндегі өтініш.

Салық тексеруі нәтижелерінде шағым жасауы, сол сияқты салық қызметі органдарының лауазымды адамдарының әрекетіне (әрекетсіздігіне) шағымдану тәртібі Қазақстан Республикасы СК-нің 18-бөлімінде реттелген.

Салық төлеушінің салық тексеруі актісі бойынша хабарламаға шағымы хабарламаны салық төлеушіге тапсырған күннен бастап он жұмыс күні ішінде жоғары тұрған салық органдарына беріледі. Шағымның кешірімесін салық төлеуші салық тексеруін жүргізген салық органына жіберуге тиіс. Салық төлеушінің шағымы жазбаша түрде беріледі. Шағымда: 1) салық төлеушінің шағым берген күні, айы, жылы; 2) шағым берілген жоғары тұрған салық органының атауы; 3) шағым берген адамның тегі, аты, әкесінің аты не толық атауы, оның тұрғылықты жері (орналасқан жері) мен банктік деректемелері; 4) салық төлеушінің тіркеу номері; 5) салық тексеруін жүргізген салық органының атауы; 6) шағым

беруші адам өз талаптарын негіздейтін мән-жайлар және осы мән-жайларды растайтын дәлелдер; 7) қоса тіркелген құжаттардың тізбесі көрсетілуі тиіс. Шағымға дауды шешу үшін маңызы бар өзге де мәліметтер көрсетілуі мүмкін. Шағымда өтініш беруші-салық төлеуші қол қояды. Шағымға: 1) акт пен хабарламаның көшірмесі; 2) өтініш беруші өз талаптарын негіздейтін мән-жайларды растайтын құжаттар; 3) іске қатысы бар өзге де құжаттар қоса тіркеледі. Салық тексеру актісі бойынша хабарламаға салық төлеушінің шағымын қарау нәтижелері бойынша жоғары тұрған салық органы мынадай шешімдердің бірін шығарады: 1) салық тексеруі актісі бойынша шағым жасаған хабарламаны өзгеріссіз, ал шағымды-қанағаттандырусыз қалдыру; 2) салық тексеруі актісі бойынша шағым жасалған хабарламаның толық немесе бір бөлігінде күшін жою.

Уәкілетті мемлекеттік органға шағым салық төлеуші шағымды қарау нәтижелері бойынша шешімді алған кезден бастап, жоғары тұрған салық органының шешімі болмаған жағдайда он жұмыс күні ішінде беріледі.

Уәкілетті мемлекеттік орган шағымды қараудың қорытындысы бойынша: 1) шағымды қанағаттандырусыз қалдыруға; 2) салық органының шағым жасалған шешімінің күшін жоюға; 3) шешімді өзгертуге немесе жаңа шешім шығаруға құқылы.

Уәкілетті мемлекеттік органға шағым беру, салық тексеруінің актісі бойынша шағым жасалған хабарламаның орындалуын тоқтата тұрады.

Әрбір салық төлеушінің жоғары тұрған салық қызметі органына немесе сотқа салық қызметі органдарының лауазымды адамдарының әрекетіне (әрекетсіздігіне) шағымдануға құқығы бар.

Заң — қоғамдық қатынастарды реттейтін, түбегейлі принциптер мен нормаларды бекітетін нормативтік құқықтық акт, мыналарға қатысты: 1) жеке және заңды тұлғаның, азаматтық құқық және бостандықтың құқықтық субъектілігіне; 2) меншік режимі және басқадай заттық құқыққа; 3) ұйымдастыру негіздері және мемлекеттік органдардың қызметіне; 4) салық салу, алымдар мен басққа да міндетті төлемдерді тағайындауға; 5) мемлекеттік бюджетке; 6) сот құрылысы және сот өндірісіне; 7) білім, Денсаулық және әлеуметтік қамсыздандыруға; 8) кәсіпорындарды және оның мүліктерін жекешелендіруге; 9) қоршаған ортаны қорғауда; 10) Қазақстан Республикасының әкімшілік-аймақтық құрылысында; 11) мемлекеттің қарулы күштері мен қауіпсіздігіне. Заң Қазақстан Республикасы Парламентімен, кей жағдайда, Қазақстан Республикасы Конституциясының 53-бап 4-тарауында қарастырылғандай, Қазақстан Республикасы Президентімен қабылданады.

Заңды өкіл - салық төлеушіні заң негізінде ұсынатын өкілетті тұлға. Заңды өкіл, салық төлеушінің атынан заң шығарушылық қажет ететін барлық ықпалдарды жүргізуге міндетті. Салық төлеуші заңды өкілі арқылы салық заңдары реттеген қатынастарға қатынаса алады.

Заң актісі - конституциялық заң, Қазақстан Республикасы Президентінің конституциялық заң күші бар жарлығы, кодекс, заң, Қазақстан Республикасы Парламентінің қаулысы, Сенат пен Мәжілістің қаулылары.

Заңнама - белгіленген тәртіппен қабылданған нормативтік құқықтық актілердің жиынтығы.

Жер салығы - Салық салу объектілері бар, жеке және заңды тұлғалар жер салығын төлеуші болып табылады;

1) жеке меншік құқығындағы; 2) тұрақты жер пайдалану құқығындағы, 3) бастапқы өтеусіз уақытша пайдалану құқығындағы.

Жер салығы мынадай негізде есептеледі: 1) меншік құқығын, тұрақты жер пайдалану құқығын, өтеусіз уақытша жер пайдалану құқығын куәландыратын құжаттар;

2) жер ресурстарын басқару жөніндегі уәкілетті орган әр жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша берілген жерлердің мемлекеттік сандық және сапалық есебінің деректері негізінде есептеледі. Жер учаскесі (жер учаскесіне ортақ үлестік меншік кезінде — жер үлесі) салық салу объектісі болып табылады.

Мүліктік салықтық құқықтық қатынас — бұл объектісі тікелей ақша болып табылатын: салық, бюджеттік несие және т.б. қатынас. Мүліктік салықтық құқықтық қатынаста екі тарап та, мемлекет те сондай-ақ салық төлеушілер де салық салу процесінде тікелей мүліктік қызығушылық бар. Мемлекеттің салықтың түсуіне ықыластылығы мынадай жағдайға байланысты, кез келген мемлекетте салық бюджетке түсетін кірістің негізгі көзі болып табылады. Салық төлеушілер, салықты төлей отырып, мемлекеттің салық ауыртпалығын төмендетуіне ықыласты.

Жеке кәсіпкерлік - Кәсіпкерлікті қараныз.

Жеке табыс салығы - Келесідей салық салу объектілері бар жеке тұлғалар жеке табыс салығын төлеушілер болып табылады: 1) төлем көзінен салық салынатын табыстар;

2) төлем көзінен салық салынбайтын табыстар. Салық төлеушінің төлем көзінен салық салынатын табыстарына: 1) қызметкердің табысы; 2) біржолғы төлемдерден алынған табыс; 3) жинақтаушы зейнетақы қорларынан берілетін зейнетақы төлемдері; 4) дивиденттер сыйақылар ұтыстар түріндегі табыс; 5) стипендиялар; 6) жинақтаушы сақтандыру шарттары бойынша табыс жатады. Төлем көзінен салық салынбайтын табыстарына, табыстардың мынадай түрлері жатады: 1) мүліктік табыс; 2) жеке кәсіпкердің салық салынатын табысы; 3) адвокаттар мен жеке нотариустардың табысы; 4) осы кодекстің 170- бабына сәйкес белгіленетін өзге де табыстар жатады.

Жеке табыс салығын есептеу, ҚР СК көрсетілгендей (ҚР СК 145-бап) өрлеу ставкасы шкаласы бойынша шығады.

Жеке кәсіпкер - заңды тұлғаға құрылмай кәсіптік қызметін іске асырған резидент немесе жеке тұлға. «Кәсіпкер» деген түсінік нені ұғындыратынын толық түсіну үшін қарастырайық. Кәсіпкер - шаруашылық қызметпен өз бетімен айналысатын тұлға, пайдақор. Жеке кәсіпкерлікпен айналысу - бұл азаматтардың кіріс табуға бағытталған ынталы қызметті, азаматтардың өз меншіктерінен құралған, тәуекелділік пен мүліктік жауапкершілік азаматтардың өз аттарынан жүзеге асатын жеке кәсіпкерлік түріне жатады. Жеке кәсіпкер субъектісі жеке тұлға болып табылады, яғни заңды тұлғалар белгілері көрінбейтін кәсіпкерлікпен айналысатындар.

Талап арыз - сотқа жазбаша нысанда беріледі, онда арыз берілетін соттың атауы; талап қоюшының атауы, оның тұрғылықты жері; сондай-ақ жауапкердің атауы оның тұрғылықты жері немесе тұрған жері; талап қоюшы өзінің талаптарын негіздейтін мән-жайлар, растайтын дәлелдемелер; егер талап қою бағалауға жатса, талап қоюдың бағасы; арызға қоса тіркелген құжаттардың тізімі көрсетілуге тиіс.

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі кедендік бақылау комитеті — (ары қарай — Комитет) Қазақстан Республикасы кеден ісі аясында өз құзыреті аралығында тарату және бақылау - қадағалау қызметін іске асыратын, Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің ведомствосы болып танылады. Комитет мемлекеттік мекеменің ұйымдық-құқықтық түрінде заңды тұлға болып танылады, мемлекеттік тілде өз атауымен мөрі және мөртаңбасы бар, белгіленген үлгіде бланкілері, сондай-ақ заңға сәйкес Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Қазыналық комитеті органында бюджеттік шоты бар. Комитет азаматтық-құқықтық қатынасқа өз атынан түседі. Комитеттің заңды тұлға болып танылатын аймақтық органдарына: Облыс, Астана және Алматы қалалары көлемінде кеден бақылауы департаменті, кедендер, Кинологиялық орталық және Орталық кедендік зертханасы кіреді. Комитетті Төраға басқарады, оны қызметке Қазақстан Республикасы Үкіметі тағайындайды.

Коммерциялық мекеме - өз қызметінің негізі мақсатына табыс шығаруды көздейтін мекеме. Коммерциялық мекеме болып табылатын заңды тұлға, мемлекеттік кәсіпорын, шаруашылықсеріктестік, акционерлік қоғам, өндіріс кооперативі түрінде ғана құрыла алады.

Консулдық алым — Қазақстан Республикасының дипломатиялық өкілдіктері мен консулдық мекемелерінің консулдық іс-әрекеттер жасағаны және заңдық маңызы бар құжаттарды бергені үшін Қазақстан Республикасы азаматтары мен заңды тұлғаларынан,

сондай-ақ шетел азаматтарынан және азаматтығы жоқ адамдардан, шетелдік заңды тұлғалардан алынатын мемлекеттік баж түрі.

Өз мүдделері үшін консулдық іс-әрекеттер жасалып, заңдық маңызы бар құжаттар берілетін Қазақстан Республикасының азаматтары мен заңды тұлғалары, сондай-ақ шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдар, шетелдік заңды тұлғалар консулдық алым төлеушілер болып табылады.

Фискалдық жады бар бақылау - касса машиналары - тауарлар сату мен қызмет көрсету кезінде тұтынушылармен ақшалай есеп айырысуды тіркеу үшін пайдаланылатын, ақпараттың ауысым сайын түзетілмей тіркелуін және энергияға тәуелсіз ұзақ уақыт сақталуын қамтамасыз ететін, фискалдық жады блогі бар электронды құрылғылар және (немесе) банктік компьютерлік жүйелер. Уәкілетті мемлекеттік орган Қазақстан Республикасының аумағында пайдалануға рұқсат етілген Фискалдық жады бар бақылау-касса машиналарының мемлекеттік тізілімін бекітеді. (ҚР СК 98-тарау). Фискалдық жады бар бақылау-касса машиналарын қолдану мен пайдалану тәртібін Қазақстан Республикасы Үкіметі белгілейді. Фискалдық жады бар бақылау-касса машиналарын пайдалану тәртібі мен қолданылуына салық қызметі органы бақылау жасайды. Фискалдық жады бар бақылау-касса машиналарын қолдану жөнінде мынадай талаптар қойылады: 1) қызмет басталғанға дейін фискалдық жады бар бақылау-касса машиналарын тіркеу қызметті жүзеге асыру орны бойынша салық органдарында жүргізіледі, тіркеу карточкасын беру сондай-ақ есептен шығару; 2) техникалық қызмет көрсетуге фискалдық жады бар бақылау-касса машиналарын қою жүзеге асырылады; 3) фискалдық жады бар бақылау-касса машиналарының чегін беру жүзеге асырылады; 4) фискалдық жады бар бақылау-касса машиналарына салық органдарының енуі қамтамасыз етіледі.

Кооператив - әр түрлі салада бірігіп жұмыс істейтін ұйымшылдықпен хатталған ерікті бірлестік, үлестік жарнаға негізделген.

Тұтыну кооперативі - қатысушылардың материалдық және өзге қажеттерін қанағаттандыру үшін өз мүшелерінің мүліктік (үлестік) жарналарын біріктіру арқылы жүзеге асырылатын азаматтардың ерікті бірлестігі тұтыну кооперативі деп танылады. Заң актілерінде қарастырылғандай, кейбір жағдайда, тұтынушы, кооперативіне заңды тұлға өте алады. Тұтыну кооперативінің мүшелері оның міндеттемелері бойынша кооператив мүшелерінің қосымша төлемеген белігі шегінде жәрдем беру жөнінен ортақ жауапты болады. Тұтыну кооперативпен алынған кіріс, оның мүшелерінің арасында таратылуға жатпайды және жарғы мақсаттарына бағытталады. Тұтыну кооперативінің құқықтық жағдайы, сондай-ақ оның мүшелерінің құқықтары мен міндеттері Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексіне сәйкес заң құжаттарында белгіленеді.

Өндірістік кооператив - азаматтардың бірлескен кәсіпкерлік қызмет үшін мүшелік негізінде, олардың өз еңбегімен қатысуына және өндірістік кооператив мүшелерінің мүлік жарналарын (үлестерін) біріктіруіне негізделген ерікті бірлестігі өндірістік кооператив деп танылады. Кооператив мүшелері екеуден кем болмауға тиіс. Өндірістік кооперативтің мүшелері кооператив міндеттемелері бойынша Қазақстан Республикасының 5 қазан 1995 жыл № 2486 «Өндірістік кооператив туралы» Заңында көзделген мөлшер мен тәртіп бойынша қосымша (жәрдем беру) жауапты болады. Өндірістік кооперативтің және оның мүшелерінің құқықтық жағдайы Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде, заң құжаттарына сәйкес белгіленген.

Корпорациялық табыс салығы. Корпорациялық табыс салығын төлеушілерге, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі мен мемлекеттік мекемелерді қоспағанда, Қазақстан Республикасының резидент заңды тұлғалары, сондай-ақ Қазақстан Республикасында қызметін тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын немесе Қазақстан Республикасындағы көздерден табыс алатын резидент емес заңды тұлғалар жатады.

Корпорациялық табыс салығын салу объектілері мыналар: 1) салық салынатын табыс; 2) төлем кезінен салық салынатын табыс; 3) Қазақстан Республикасында қызметін тұрақты мекеме арқылы жүзеге асыратын резидент емес заңды тұлғаның таза табысы

корпорациялық табыс салығы салынатын объектілер болып табылады. Корпорациялық табыс салығын есептеп шығару және төлеу тәртібі Қазақстан Республикасы Салық кодексінің 4-бөлімінде көрсетілген.

Жанама салықтар - жеке және заңды тұлғалардан салық туралы қарастырылған қозғалыстарын тек іске асырған жағдайда ғана салынатын салық (мысалы, әр түрлі тауарлар алғанда, қызметтер түрін пайдаланғанда). Олар бағаға үстеме немесе қызмет көрсетуге тариф түрінде белгіленеді. Жанама салықтың негізгі түрі: акциздер, кедендік баж, қосылған құн салығы. Жанама салық төлеушілерге тауар және қызмет пайдаланушылар кіреді.

Несие - ақшалай немесе жаратынды түрде берілетін, несие беруші мен қарыз алушы (борышкер) арасында анықталған келісім бойынша төлеммен қайтару шартындағы, анықталған мерзімге дейін несиені пайдаланғаны үшін пайызбен төленетін көмек қарыз. Несие берілу мерзіміне қарай қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді болып бөлінеді.

Қысқа мерзімді - несие, банктің бір жыл көлеміне, көбінесе кәсіпорынның айналымдағы қаржысын уақытша толтыруына беруі. Ұзақ мерзімді — несие, банктің бір жылдан жоғары мерзімге беруі, әдетте кәсіпорынға капитал салуды несиелеуге бағытталады.

Несие беруші - кәсіпорын, бөлек тұлға, оның алдында кәсіпорынның анықталған берешегі бар. Азаматтық құқықта — тараптар міндетте, келесі тараптан- борышкерден өз міндеттерін (ақша төлеу, қызметін орындау, мүлікті беріп жіберу және т.т.) орындауды талап етуге құқылы. Бұл кәсіпорын және тұлғаның қарыз сомасы несие беруші қарызы деп аталады.

Тарату - қызметтің тоқтатылуы. Таратылатын заңды тұлғаның негіздемесі мен тәртібі Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде мазмұндалған. Таратылатын заңды тұлғаның салық берешегі аталған заңды тұлғаның ақшасы, соның ішінде оның мүлкін сатудан алынған ақша есебінен Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген кезектілік тәртібімен өтіледі. Бұл ретте таратылатын заңды тұлғаның құрылымдық бөлімшелерінің салық берешегі де өтеледі. Тарату кезеңінде туындайтын салық міндеттемесі туындауына орай, Қазақстан Республикасының салық заңдарында белгіленген мерзімде және тәртіппен орындалады. Егер таратылатын заңды тұлғаның мүлкі салық берешегін толық төлемде өтеу үшін жеткіліксіз болса, салық берешегінің қалған бөлігін Қазақстан Республикасының заң актілерінде белгіленген жағдайда, таратылатын заңды тұлғаның құрылтайшылары өтейді. Егер таратылатын заңды тұлғада салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің артық төленген сомалары бар болса, онда көрсетілген сомалар ҚР СК белгіленген тәртіппен таратылатын заңды тұлғаның салық берешегін өтеу есебінде есептеуге жатқызылады. Таратылатын заңды тұлғада салық берешегі болмаған жағдайда, салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің артық төленген сомасы осы заңды тұлғаға қайтарылуы тиіс.

Жеңілдік — қандай да бір артықшылық беру, жалпы ережелерде белгіленген міндеттемелерді орындаудан жартылай босату. (*Салық, жеңілдіктерін қараңыз*).

Материалдық салықтық құқықтық қатынастар – Тікелей салық төлеу себебіндегі құқықтық қатынас. Ол өзіне міндетті төлемді көрсетеді, салық төлеуші мемлекет пайдасына ашық қимыл жасауға міндетті күшін қалайда мемлекет ережелеріне сәйкес есептеп тағайындалған, салық төлеу, ал мемлекет салық төлеушіден өз міндеттерін орындауларын талап етуге құқылы.

Салық берешегін мәжбүрлеп өндіріп алу шаралары. Салық тексеруі актісі бойынша хабарламаға шағым жасау жағдайларын қоспағанда, салық органдары салық төлеушіге мерзімінде орындалмаған салық міндеттемесін орындауды қамтамасыз ету тәсілдерін қолданғаннан кейін, салық органдарымен мәжбүрлеу тәртібінде қолданылатын шаралар. Мәжбүрлеп өндіріп алу шараларын қолдану салық төлеушіге салық заңдарына сәйкес, хабарлама жіберу негізінде жүргізіледі. Салық берешегін мәжбүрлеп өндіріп алу мынадай тәртіппен: 1) банк шоттарындағы ақшасының есебінен; 2) қолма-қол ақшасының есебінен;

3) дебиторлық шоттарынан; 4) билік ету шектелген мүлкін өткізу есебінен; 5) акциялардың қосымша эмиссияларын мәжбүрлеп шығару арқылы жүргізіледі.

Жергілікті атқарушы орган - Қазақстан Республикасы салық қызметін әкімшіліктер көрсетеді, яғни төленетін мүлік салығын, жер салығынан, салық төлеуші - жеке тұлғалардан жинайды.

Айлық есептік көрсеткіш - жыл сайын Республикалық бюджетте немесе нормативтік құқықтық актілерде кезекті жылға зейнетақы есептеуде, жәрдем ақы, әлеуметтік төлем, сонымен қатар салық және басқа да төлемдерге айыппұл жазалау шараларын қолдануға қойылатын көрсеткіш.

Есептеу әдісі - салық есебінің әдісі, оған сәйкес табыстар мен шығыстарды төлеу уақытына қарамастан жұмыстарды орындау, қызметтер көрсету, тауарларды өткізу және мүлікті кіріске алу мақсатымен тиіп жіберу кезінен бастап есептеледі.

Салықтық құқықтық реттеу әдісі - Салықтық құқықта құқықтық реттеудің қолданылатын әдістері келесідей: мемлекеттік-биліктік императивті әдісі және келісімді шартты-диспозитивтік әдіс. Мемлекеттік салық жүйесінің ұйымдастырылу құрылымы императивтік сипатта болатындықтан салықтық құқық аясында көбінесе *мемлекеттік әмірлік билік әдісі-императивтік әдіс* пайдаланылады. Мемлекеттік органның өктем билігі бәрінен бұрын мынадан тұрады: олар салықтық құқықтық қатынастың басқа тараптарына міндетті болатын шешім қабылдайды. Бұндай кейіппен, мемлекет өзінің құзырын билік өктемдігі арқылы жүзеге асырады, ал басқа тарап өз құзырын салықтық құқықтық қатынастың өктемдік билік құзырына тәуелділігімен жүзеге асырады.

Нақтылап айтқанда бұл, салықтық қатынасты құқықтық реттеудегі өзіндік ерекшелігі, салықтық құқықтық қатынас тараптарының заңды тепе-тең еместігі болып табылады, яғни бір тараптың басқа тарапқа қатынасында заңды билікті өкілеттігі бар. Кейбір салықтық құқықтық қатынас жағдайында келісімді элементі сипатты, сондай-ақ *келісімді, шартты-диспозитивтік әдіс*, диспозитивті салықтық-құқықтық норманың бар болуына себепші болатын, онда диспозитивтік элементі қосымша қызметті көрсетеді.

Мысалы, салықтық құқықтық қатынас, қосарланған салық салуды болдырмау және табысқа немесе мүлікке салық салудан жалтарудың жолын кесу туралы халықаралық шарттың (ҚР СК 193-бап) ережелері осындай шарт жасасқан мемлекеттердің бірінің немесе екеуінің де резиденті болып табылатын тұлғаларға қолданылады; ҚР СК 2-бап 5-тармағында анықталғандай, егер Қазақстан Республикасы бекіткен халықаралық шартпен осы Кодекстегіден өзге ережелер белгіленсе, аталған шарттың ережелері қолданылады.

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі - Қазақстан Республикасының орталық атқарушы органы, басшылық жасайтын, сонымен қатар заңмен қарастырылған, - мемлекеттік бюджеттің орындалуы мен бақылануы саласында салааралық координация, басқару, мемлекеттік меншікті пайдалануды есепке алу мен бақылау, күйо процедурасын жүргізуді және шамасы жоқ борышқорды соттан тыс тарату рәсімін (процедурасын) бақылау, бухгалтерлік есеп және қаржы есептілігі аудитінің жүйесін реттеуде басшылық жасайды. Министрліктің ведомстволары бар: Қазына комитеті, Кедендік бақылау комитеті, Салық комитеті, Қаржылық бақылау және мемлекеттік сатып алу комитеті, Шамасы жоқ борышқорлармен жұмыс комитеті, мемлекеттік мүлік және жекешелендіру комитеті.

Министрліктің салық салу жөніндегі қызмет бөлігі болып: бюджетке келіп түсуді болжауға қатысу және табыстардың мемлекеттік бюджетке түсуі саласында мақсаттарды анықтауға мемлекеттік саясаттың артықшылығы: уәкілетті орган өз құзырлық қызметі аралығында қосарланған салық салуды болдырмау туралы халықаралық салық келісімі жөнінде; жер қойнауын пайдалану келісімдеріне салықтық сараптама, сонымен қатар келісімдердің шарттарын орындау барысында тексеру өткізу; салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің түсуін қадағалайтын заңдардың сақталуын бақылау, міндетті зейнетақы жарналарын толығымен мезгілінде аудару, мемлекеттік табыс жөнінде мемлекеттік есептілікті жинау түрі мен әдісін жүзеге асыру; салық және

бюджетке басқа да міндетті төлемдер берешектерін мәжбүрлеп өндіріп алу жұмысын ұйымдастыру; салықтық құқық бұзушылармен күрес жөніндегі Қазақстан Республикасы халықаралық міндеттемесін өз құзыры мөлшерінде атқару, күйо рәміздерін өткізуде мемлекеттік бақылау. Банк және (сақтандыру (алдын ала сақтандыру) ұйымдарын шығарғанда, сонымен қатар шамасы жоқ борышқордың соттан тыс рәміздері.